

Boekbesprekingen

Frank Tang, *De Middeleeuwen in een notendop*, Uitgeverij Bert Bakker, Amsterdam 2011, ISBN 9789035135604, 164 pag., €12,50.

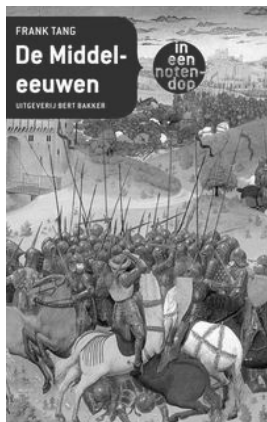
'I'ma get medieval on your ass', dit zijn de eerste woorden van het recent verschenen *De middeleeuwen in een notendop* van Frank Tang. Dit citaat, afkomstig uit de film *Pulp Fiction* van Quentin Tarantino, is volgens Tang exemplarisch voor het gangbare beeld van de middeleeuwen. 'Middeleeuws' is in het alledaags taalgebruik een synoniem voor 'barbaars' of 'achterlijk'. Maar dit beeld is te eenzijdig en gekleurd; de middeleeuwen waren niet (alleen) de 'dark ages' van ridders, rovers, plundering en pest, integendeel: het was een tijd waarin veel hedendaagse instellingen het levenslicht zagen, zoals de universiteit, de nationale staat en het kapitalisme. (pag. 7) Tang pakt de handschoenen op om het scheve beeld dat de massa van de middeleeuwen heeft, bij te spijkeren. Hij belooft dit te doen door de 'voornaamste bevindingen van de historische wetenschap samen te vatten.' De lezer wordt dus een actueel overzicht van het historiografisch discours beloofd ter bestrijding van de simplistische en romantische voorstelling die menig-

heeft van de middeleeuwen.

De auteur behandelt de middeleeuwen op vrij conventionele wijze, allereerst chronologisch, vervolgens thematisch (en geografisch) binnen de verschillende periodes. Hij onderscheidt de volgende tijdvakken: de vroege middeleeuwen (500-1000), de periode van volksverhuizingen, Germaanse koninkrijken en de opkomst en verval van het Karolingische rijk; daarop volgt de periode van de hoge middeleeuwen (1000-1300), de bloeiperiode van het feodalisme, het hoogtepunt van pauselijke en keizerlijke macht die resulteert in de investituurstrijd, en de opkomst van de stad, de universiteit en de bedelorden; vervolgens beschrijft hij de late middeleeuwen (1300-1500), een tijd van het verval van het hofstelsel,

het zwakker wordende keizerrijk, de neergang van de scholastiek, maar ook van de opbloei van humanisme, de sterke nationale monarchieën en het handelswezen.

Het resultaat van Tangs werk is een overzichtelijke en toegankelijke beschrijving van de Middeleeuwen. Als men *De middeleeuwen in een notendop* vergelijkt met andere overzichtswerken zoals *Geschiedenis van de middeleeuwen*

door H.P.H. Jansen, dan valt het op dat het werk van Tang beter leesbaar en aanzienlijk dunner is, namelijk 164 pagina's. Dit is een aardige prestatie die vooral bestaat uit het selecteren van de belangrijkste onderwerpen waarvan de som toch een bevredigend totaalbeeld moet opleveren. Het betekent echter wel dat iedere lezer die ingewijd is in de middeleeuwse geschiedenis, kan stuiten op onderwerpen die niet voldoende, of eenzijdig belicht worden. Bijvoorbeeld: in zijn beschrijving van de tiende en elfde eeuw komt de Godsvredebeweging nauwelijks aan bod, hoewel het een cruciale overgangsvorm was van de Karolingische koningsvrede naar de Duitse landsvrede. En zo zou men kunnen zeggen dat zijn schets van de middeleeuwse wetenschap en wijsbegeerte te summier is en ietwat anachronistisch. Tang laat in zijn beschrijving van de filosofie van die tijd de gedachte voortwoekeren dat het middeleeuws denken geknecht bleef door de theologie, waardoor een werkelijke 'wetenschap' zich niet kon ontwikkelen. Daarmee ondersteunt hij impliciet de gedachte waar hij expliciet tegen ageert, namelijk het gangbare beeld van middeleeuws barbarisme.

Maar is de auteur niettemin in staat geweest om middels 'de nieuwste inzichten uit de historische wetenschap', zoals op de achterflap te lezen staat, het eenzijdige beeld van de middeleeuwen bij te stellen? Allereerst is het voor de lezer vaak een raadsel wat die nieuwste inzichten zijn en welke historici het traditionele beeld geconstitueerd hebben waar de auteur zich tegen af zet. Als Tang zich mengt in het

historiografisch debat, dan doet hij dit in bedekte termen: 'Veel historici leggen de diepere oorzaak voor het einde van de kruistochtbeweging elders' of 'Onder historici vormt dit nog altijd een punt van discussie'. (pag. 84 en 28) Wie die historici zijn zal de lezer nooit weten, want voetnoten of een bibliografie gebruikt Tang niet; dan is het de vraag of je überhaupt een historiografisch debat kunt voeren. Maar gezegd moet worden dat waar Tang hier en daar explicieter ingaat op de gangbare stereotypen en zij die daarvoor mede verantwoordelijk zijn, bijvoorbeeld van de 'waaninnige veertiende eeuw' (Tuchman) of 'de herfsttij der middeleeuwen' (Huizinga), het betoog voor de historisch opgeleide lezer interessant wordt, vooral wanneer Tang deze voorstellingen weet te nuanceren en bij te stellen. Zo was de veertiende eeuw niet alleen kommer en kwel, maar ook een periode van versterking van de staat en handelsexpansie, laat Tang weten.

Maar polemiserend zal de auteur niet worden; het wordt dan ook duidelijk voor de lezer dat een inzage in het historiografisch discours eigenlijk niet het doel is van dit boek. Daarmee wordt de impliciete belofte die de lezer voorgeschoteld krijgt niet ingelost. *De middeleeuwen in een notendop* levert niets meer dan de titel doet vermoeden; een kort overzicht van de grootste lijnen in de middeleeuwse geschiedenis, gebracht op een laagdrempelige wijze, zonder al te veel historisch-wetenschappelijke discussie. Kortom, Tang is er in geslaagd om een aardig leesbaar overzichtswerk te leveren, maar

wat hij schrijft is verre van innovatief. Het idee dat met dit werk het hele eenzijdige beeld van de middeleeuwen bijgespijkerd kan worden is dan ook of ietwat pretentius, of het geldt eigenlijk voor elk willekeurig boek over de middeleeuwen. Iemand wiens interesse in de middeleeuwen wat verder gaat dan het handboekniveau, zal dit boek

wellicht niet hoeven aan te schaffen, maar niettemin is *De middeleeuwen in een notendop* een aanrader voor de 'geïnteresseerde leek' of iemand die zijn kennis van de middeleeuwen wil opfrissen en weinig tijd te besteden heeft.

Sjoerd Griffioen

Nienke de Deugd, Sipke de Hoop en Stefan van der Poel (red.), *Perspectieven op Midden- en Oost-Europa. Een gedeelde ruimte waar het verleden maar geen geschiedenis wordt*, Uitgeverij Koninklijke van Gorcum, Assen 2011, ISBN 9789023247555, 293 pag., € 45.

Het is altijd verheugend om te kunnen constateren dat er een Nederlandstalig handboek voor het wetenschappelijk onderwijs is verschenen. Zowel financieel als wetenschappelijk is de beloning voor deze arbeid karig, zodat het voort moet komen uit een grote liefde voor het onderwijs. *Perspectieven op Midden- en Oost-Europa* is samengesteld voor de Minor Midden- en Oost-Europese studies, welke wordt aangeboden bij de Faculteit der Letteren van de Rijksuniversiteit Groningen. Omdat deze minor uit verschillende onderdelen bestaat, is ook *Perspectieven* een kleurrijk palet van benaderingen geworden. Het uiteenlopende karakter van dit handboek komt tot uiting in de variëteit – zowel in thematiek als stijl – tussen de drie delen, maar is ook waarneembaar binnen de drie delen

van *Perspectieven*.

Het eerste deel draagt het meest de kenmerken van een klassiek historisch handboek. De bijdragen van Van der Poel, Hooijmaaijers en Van Koningsbrugge over de geschiedenis van de drie imperia, respectievelijk: de Donaumonarchie, het Ottomaanse rijk en tsaristisch Rusland, vormen het hart van deel I. Deze meestersvertellers slagen er alle drie in om in een vlotte en eigen stijl de historische piketpalen te plaatsen. Het hoofdstuk over het Ottomaanse rijk lijkt geschreven vanuit het perspectief van de Grootvizier die terugblikkend vaststelt dat zijn beleid niet had kunnen slagen. Het hoofdstuk over tsaristisch Rusland benadert de geschiedenis vanuit de belevenissen van de hofingewijde dan wel –intrigant en roept bij mij associaties op aan *Oorlog en vrede*. Van der Poel kiest de stijl van de melancholische romanticus die met weemoed mijmert over het veelkleurige Habsburgse rijk.

Hoewel de aanpak van de auteurs gradueel verschilt, kiezen deze historici voor een politiek-institutionele benadering waarin het perspectief van de (desintegrerende) staat prevaleert. Maatschappelijke (culturele, sociale en

economische) ontwikkelingen komen slechts aan bod indien deze in een direct verband staan tot beleidsinitiatieven of maatschappelijke onrust. Daarnaast behandelt alleen Hooijmaaijers uitputtend het staatkundig bestel en de gevolgen die deze structuur had voor de ontwikkelingen van deze multinationale staat.

Een zeer geslaagd element van deel I is het vierde – integratieve – hoofdstuk 'Strijd om de invloedsferen' waarin een historisch overzicht van de betrekkingen tussen de imperia, in dit geval wel inclusief 'het' Duitse rijk, wordt gegeven. De expansiezucht van deze autoritaire regimes – welke in problemen kwa-men door de industrialisatie en globalisering – wordt fraai uiteengezet. Uiteraard ontstaan door dit hoofdstuk doublures, maar dat is vanuit een didactisch gezichtspunt geen probleem. De behandeling van het Interbellum en de communistische periode is wat schraal; deze tijdsvakken moeten het met slechts een aantal paragrafen doen. Met betrekking tot het interbellum ligt het accent hoofdzakelijk op de betrekkingen tussen Duitsland en de Sovjet-Unie. Het buitenlands beleid van de diverse nieuwe staten wordt met een aantal algemene opmerkingen afgedaan.

Deel II dient volgens de redacteurs een beeld te geven van de politieke, culturele en economische ontwikkelingen na de Tweede Wereldoorlog. Evenals deel I is dit

boekdeel opgezet vanuit een regionale indeling, namelijk: Midden-Europa, de Balkan, de Sovjet-Unie/Russische Federatie en 'het Europees grensgebied'. Deze regio-nale onderverdeling, waarbij het Balticum mist, wordt overigens niet onderbouwd. Een aanzet hiertoe is wel te vinden in het meest spannende element van deel II: hoofdstuk zes. Meer dan de andere hoofdstukken is hierin sprake van een conceptuele benadering. Van der Poel tracht hierin (de geschiedenis

van) het begrip 'Midden-Europa' te duiden. De auteur kiest in zijn aanpak voor een drietal varianten, maar laat uiteindelijk de culturele variant overheersen. Wellicht doordat de auteur zich hoofdzakelijk baseert op het werk en gedachtegoed van fictieschrijvers wordt dit – *an sich* originele en waardevolle – hoofdstuk uiteindelijk wat eclectisch

van aard, hetgeen zich ook reflecteert in de korte alinea's.

In de drie andere hoofdstukken domineren de politieke ontwikkelingen. In het hoofdstuk over de Balkan staan vooral de ontwikkelingen in Joegoslavië en haar opvolgerstaten centraal. Teneinde de weergegeven historische processen te verklaren maakt de auteur in het midden van het hoofdstuk een opmerkelijke switch naar het thema beeldvorming. De Hoop kwijt zich echter vooral in dit deel goed van zijn taak, door de wijze waarop hij de beeldvorming – bij westerse politici en media – omtrent de Balkan ter discussie

stelt. Het hoofdstuk van De Deugd over de Oekraïne, Wit-Rusland en Moldavië richt zich vooral op de internationale positie van deze staten na 1989. Hoewel een expliciete vergelijking ontbreekt is er, dankzij haar systematische aanpak, toch oog voor de gemeenschappelijke problematiek van deze staten.

De economische ontwikkelingen komen enigszins aan bod in de hoofdstukken over de Balkan en de Sovjet-Unie/Russische Federatie. In het hoofdstuk over de Balkan is dit vooral het geval met betrekking tot het Interbellum. Hierbij wordt vrijwel uitsluitend het accent gelegd op exogene factoren, zoals het gemis aan buitenlandse investeringen, zodat de gevolgen van het regeringsbeleid niet helder worden. In het hoofdstuk over de Russische Federatie wordt het meest uitputtend de planeconomie en de politieke gevolgen daarvan aan de orde gesteld. Wie wil weten in hoeverre de collectivisering in economisch en sociaal opzicht (de menselijke maat) een succes was, zal echter geen antwoord vinden.

Het laatste deel van *Perspectieven* kenmerkt zich door een multidisciplinaire –thematische– insteek en maakt in dit opzicht de titel van het boek het meest waar. Overigens komen in alle hoofdstukken van deel III de betrekkingen met West-Europa en de Verenigde Staten meer aan bod dan in de eerste twee delen. Logischerwijs is dit het meest manifest in het laatste hoofdstuk dat de internationale veiligheid behandelt. In het eerste hoofdstuk van deel III (hoofdstuk 9) wordt de toetreding van een aantal Midden-Europese staten tot de Europese

Unie besproken. Het hoofdstuk is helder geschreven, maar vereist de nodige voorkennis van de structuur van de Europese Unie en het communautair recht. Een parel in dit boekdeel is de bijdrage van de econoom Hoen. Hij weet op heldere wijze de verschillende economische strategieën, die de (nieuwe) staten vanaf 1989 kozen, te koppelen aan de ontwikkeling van het Bruto Binnenlands Product – alternatieve antropometrische indicatoren gebruikt de auteur helaas niet – in de laatste decennia. Het is te hopen dat in een volgende druk dit hoofdstuk ook een pendant krijgt in Deel II.

Vincent Tassenaar